

CUVÂNT ÎNAINTE

În continuarea celor zece volume apărute în anii din urmă, publicăm acum încă trei tomuri (circa 2000 de pagini) din *Cronologia vieții românești*, proiectată să cuprindă evenimentele literare, bune și rele, din epoca 1944-2000. Primele zece acoperă anii 1944-1964 (anii dramatici ai stalinismului, proletcultismului virulent și, în plan literar, anii în care funcționează o *unică metodă de creație*: realismul socialist). Cele de față se referă la primii ani (1990-1992) din perioada postcomunistă. Vor urma, desigur, și altele. Din motive de strategie a cercetării, dar mai ales din lipsă de combatanți (personal restrâns, după buget mic, posturi blocate, salarii derizorii, profesie dificilă, nespectaculoasă și, deci, neatractivă pentru cei care vor să facă o carieră fulgerătoare în societatea noastră capitalistă tânără), am fost nevoiți să schimbăm ceva în scenariul nostru: am lăsat deoparte, de pildă, pentru moment, epoca 1964-1989, pentru a putea să ne concentrăm eforturile asupra anilor tulburi de după revoluție, atunci când regimul libertății a declanșat ceea ce se cheamă „procesul revizuirilor morale” în societatea românească și, cu precădere, în viața literară. Cum se va vedea în paginile ce urmează, revizuirile morale au fost confundate, în multe cazuri, cu revizuirile estetice, necesare și unele și altele, dar care nu trebuie niciodată confundate, substituite...

După ce am bâjbâit o vreme, căutând o formulă eficientă, gata să învingă binecunoscuta inerție și delăsare românească, iată că un grup format în esență de tineri cercetători decizi să ducă lucrurile la capăt a reușit să citească publicațiile importante și să selecteze pentru tipar paginile ce urmează. Ele formează o mică istorie, deocamdată parțială și fragmentată, a vieții literare românești, într-o epocă extrem de agitată, bogată în idei, confruntată cu atitudini publice de toate felurile, cu revizuri radicale, cu multe confuzii, dar – trebuie să recunoaștem – și cu soluții raționale. Unii dintre noi am cunoscut direct aceste evenimente, le-am trăit „sur le vif” și ne-am exprimat părerea despre ele, alții (mă refer la cei mai tineri, inclusiv la tinerii cercetători din Institutul „G. Călinescu” care participă la acest proiect!) le cunosc, acum, din și prin ceea ce am scris noi, comilitonii sau adversarii noștri în publicațiile de atunci (multe inegale ca valoare intelectuală), mai toate, dacă nu chiar toate, acut politizate. Politica este, de altfel, tema prioritară, se înțelege ușor de ce. Toată lumea vrea să facă politică și cine nu face este eliminat din ecuație. Când am încercat să spun că politica trebuie să-și vadă de treburile ei (multe și importante într-o societate care trece de la un regim totalitar la un sistem democratic pe care românii nu l-au exersat de o jumătate de secol!) și să nu se amestece în literatură, căci încurcă rău lucrurile, am fost numaidecât reprimat, insultat, marginalizat, scos din tabăra cea bună... „Apolitismul” a devenit, la începutul anilor '90, o culpă majoră, un păcat de moarte. Prietenii și adversarii literari s-au năpustit pe „apolitici” (din rândurile lor făceau parte, în afară de subsemnatul, Sorescu, Fănuș Neagu, Valeriu Cristea, dar și câțiva tineri scriitori și critici grupați în jurul „Caietelor critice”), acuzându-i – între altele – că din pricina lor nu se instalează mai repede democrația în spațiul carpatodanubian și, consecința firească, românii nu sunt primiți în Europa.

Cei care gândeau astfel nu observau însă că, în ceea ce mă privește, nu respingeam ideea ca scriitorul român să intre în politică și să *facă politică* după pofta inimii ușoare, cum ar fi spus Mateiu Caragiale, mă opuneam doar ideii – foarte răspândite în acei ani tulburi și incendiari – ca politica să intre în literatură și să se substituie, astfel, criteriilor estetice. Am susținut, dar, vechiul principiu maiorescian al autonomiei esteticului (preluat de E. Lovinescu și, pe drept cuvânt, de toată critica românească autentică), considerând că fără el lucrurile se încurcă rău în sfera creației. Trebuie să spun, azi, că n-am reușit să-mi conving preopinienții. Nici ei pe mine. Nu ne-am potrivit în opinii, cum se zice cu o formulă împăciuitoare, nici în privința politicii, nici în ceea ce privește necesitatea ca autonomia esteticului să nu fie suspendată nici măcar în vremuri de schimbare. Îmi stăruia în gând, atunci când apăram – fără

șanse de câștig – acest punct de vedere, îndemnul lui E. Lovinescu formulat la începutul anilor '40 în studiile sale despre Maiorescu: *degetul de lumină al lui Maiorescu* – scria criticul într-un stil aproape profetic – *ne indică și trebuie să ne indice chiar și în aceste timpuri grele* (anii războiului, anii marilor conflicte internaționale) *calea de urmat*. Oricine înțelege că „degetul de lumină” este principiul autonomiei esteticului. Îndemnul lovinescian mi se părea valabil și în primii ani de după revoluție, atunci când noi, românii, voiam să revizuim totul. Și trebuia să revizuim, dar, mă gândeam (și nu eram, cred, singurul), nu începând prin a distruge totul și, de abia după aceea, să ne apucăm să punem ordine în literatură... Dar, repet, n-a fost să fie cum gândeam eu (și, împreună cu mine, mulți alții). Împotriva ideii de autonomie și a neamestecului politicii în literatură s-au ridicat voci foarte iritate și, în locul autonomiei esteticului, au propus conceptul *est-etic*... care, în fapt, justifică suspendarea esteticului și înlocuirea lui cu judecata etică (politică). O substituie care s-a înfăptuit și a funcționat din plin două decenii în cultura română, de nu cumva mai funcționează și azi.

Situație curioasă: partizanii *est-eticului* (printre ei, dacă nu chiar cea care a fundamentat acest concept, se află Monica Lovinescu, fiica marelui critic E. Lovinescu, incoruptibilul teoretician al autonomiei esteticului) resping cu intransigență ideea autonomiei și retrag cu indignare titlul de noblețe (noblețea de a fi lovinescian!) ce le fusese acordat mai înainte unor critici literari, precum cel ce relatează această încurcată și, până la un punct, pitorească istorie... Chiar așa s-a întâmplat: lăudat, acceptat, încurajat, ca spirit lovinescian în acțiunea mea critică înainte de 1990, m-am trezit deodată, după 1990, deposedat, degradat de virtutea lovinesciană și trecut printre dușmanii criticii virtuoză, sincronice, europene. Situație, repet, ce ar fi comică, dacă, totuși, n-ar fi fără noimă. Publicasem în 1969 un studiu amplu despre E. Lovinescu (*E. Lovinescu, scepticul mântuit*), care pornea de la teza mea de doctorat condusă de un lovinescian *enragé* – Șerban Cioculescu –; îngrijisem, apoi, în vremuri grele (atunci când confuzia dintre politic și estetic era oficializată, ca să zic așa), ediția în nouă volume a scrierilor lui Lovinescu, gândeam și scriam articolele și cărțile mele în spiritul eticii și esteticii lui E. Lovinescu și, iată, într-o dimineață a libertății de expresie, mă trezesc scos din rândul bunilor lovinescieni și minimalizat, degradat, satanizat, ca un nenorocit dezertor...

Păstrez și azi pe undeva, într-un sertar, scrisoarea pe care mi-a trimis-o Monica Lovinescu (o intelectuală de clasă pe care o cunoscusem bine, în anii când am fost lector la Sorbona, IV și care, mai trebuie să spun, arătase înțelegere și simpatie pentru opera mea critică, dovadă că a elogiat-o de multe ori la „Europa liberă” – și ea și Virgil Ierunca – înainte de 1990), scrisoare, spun, prin care îmi comunica decizia sa și a soțului ei de a suspenda relațiile amicale cu mine pe motiv că am refuzat să-i prezint cartea care tocmai apăruse la București. Am rămas surprins, primind acest neașteptat mesaj. Monica Lovinescu și Virgil Ierunca tocmai fuseseră în România, îi promisem în casa mea, stătusem aproape o noapte de vorbă cu ei și realizasem cu Monica Lovinescu o lungă convorbire ce trebuia să apară într-un volum la Cartea Românească. Și, acum, tam-nisam, supărare mare, retragerea ambasadourilor, reproșuri de infidelitate intelectuală, suspiciuni, cauzalități, justificări obscure. Cineva, nu știu cine, persoană însemnată, spirit oborean, verde de invidie, „băgase intrigă”, cum se zice în stilul eroilor lui I.L. Caragiale... Lunga și, cred și azi, interesanta noastră convorbire a fost retrasă de la editură, ca o măsură represivă. Admirabila, corecta Magdalena Bedrosian, fosta mea studentă (eminentă studentă), directoarea de atunci a editurii, mi-a comunicat decizia fermă a Monicăi Lovinescu de a elimina, neabătut, din cartea ce trebuia să apară, convorbirea cu mine. Din păcate, acest dialog s-a pierdut. Am căutat cu câteva luni de zile în urmă să-i dau de urmă și n-am reușit. N-am pierdut însă scrisoarea prin care eram sancționat pentru o culpă pe care n-o săvârșisem. Mă gândesc s-o public într-o zi. Am păstrat, cred, și copia scrisorii de răspuns prin care îmi justificam poziția. N-am primit niciodată răspunsul la justificările mele. Am primit însă alte semne prin interviurile, articolele, fragmentele de jurnal publicate de cei doi critici parizieni în presă și la editurile din țară. Nu-mi mai arătau deloc simpatia lor spirituală, ca individ public, nici pentru scrierile mele. Îmi pierdusem, brusc, calitățile...

A mai intervenit ceva care mi-a agravat, îmi dau seama, situația în ochii exilului parizian: am publicat o cronică, după impresia mea dreaptă, despre volumul lui Virgil Ierunca, *Românește*. Fostul prieten al lui Marin Preda este un bun critic de poezie și un

pamfletar de talent. Articolele despre Arghezi, Sadoveanu, G. Călinescu, Tudor Vianu – scrisese în epoca războiului rece – au însă un caracter strict politic și, când le citim azi, observăm că ele confundă deliberat esteticul cu eticul. Confuzia împotriva căreia a luptat toată viața E. Lovinescu și, păstrând proporțiile, asupra căreia căutam eu, în anii '90, să atrag atenția cititorului român... Am judecat, așadar, din acest unghi însemnările polemice din volumul *Românește*. Ce-a urmat nu mai spun. Supărare mare. Declasare totală. În aceste împrejurări a apărut în publicistica ardentă și justițiară a timpului ideea că nu contează ce-ai fost, ce-ai făcut și ce-ai scris înainte de 1989, contează cu cine votezi azi. Ideea a fost numaidecât salutăată de cei interesați și folosită cu succes în polemica literară. N-am ieșit bine, se înțelege, nici din această răsturnare de scenarii. Fusesem, cât de cât, de partea bună, onorabilă a lucrurilor înainte de revoluție (adică timp de aproape 40 de ani de când făceam critică literară sub regimul comunist), nu mai eram bun, îmi pierdusem completamente însușirile, în regimul libertății de opinie, pentru că nu votasem cu cine trebuie! Raționament bizar, democrație sucită, tânără și excesiv de intolerantă.

Dar să pășesc această istorie subiectivă (mi-am amintit de ea citind aceste pagini scrise acum 25 de ani) și să revin la temele *Cronologiei* de față. Multe teme, opinii variate, mici istorii colorate, personaje pitorești, maniheistice, într-un roman politic stufos în care toleranța creștină este interzisă. Când cineva – cum face subsemnatul – încearcă de câteva ori s-o recomande, este trimis numaidecât la vorba lui Paul Claudel (rămâne între noi: o vorbă o cu totul nereușită pentru un spirit mistic!), cum că *pentru toleranță există case speciale...* Urmăresc azi, repet, cu mai mare înțelegere aceste confruntări fatale dintr-o epocă de schimbare a structurilor sociale și a mentalităților (proces lent, foarte lent) și încerc să pricep mai bine, de pildă, rațiunea și graba intelectualilor români din țară și din străinătate de a se despărți de valorile spirituale ale trecutului, în speță de Eminescu. Am scris, la momentul convenit, despre cei care anunțau în „Dilema” că se despart de „Titi cel păros” (argumentele lor sunt în cea mai mare parte frivole și, intelectualicește vorbind, greșos obediente față de „corectitudinea politică” a momentului), mă interesează, acum, să văd opiniile scriitorilor români din exil despre Eminescu și despre posteritatea lui intelectual-politică. Redescopăr un articol publicat de Virgil Nemoianu în „Astra” (iulie 1990), intitulat *Despărțirea de eminescianism*. Autorul, reputat profesor de literatură, stabilit în Statele Unite, este de părere că despărțirea de Eminescu corespunde nevoilor actuale ale societății și ale culturii române, care după o lungă izolare de Occident (în timpul regimului totalitar) își regăsește jumătatea europeană. Adevărat, Cortina de Fier ne-a separat o jumătate de secol de legăturile noastre europene firești prin limbă și cultură, dar de ce această regăsire (după căderea comunismului) trebuie să înceapă cu divorțul de Eminescu și condamnarea ideilor sale, pe motiv că ele ar fi fundamentul politic al curentelor extremiste din secolul al XX-lea? Asemenea comentarii au fost făcute, mai înainte, de ideologii din perioada proletcultistă și, odată cu ele, a fost condamnată poezia metafizică, pesimistă, cu prea multe simboluri „reacționare” a lui Eminescu. Socoteală, repet, greșită. Filosofia politică a lui Eminescu este infinit mai complexă și mai bogată în idei și, apoi, să nu pierdem din vedere faptul esențial că teoria privitoare la „pătura superpusă” și exagerările sale polemice la adresa grecilor fanarioți, a maghiarilor și a evreilor, apar într-o epocă în care tânărul stat român luptă pentru independență. Să-l condamne pe Eminescu pentru ce au făcut alții cu ideile sale, o jumătate de secol mai târziu, este o metodă necritică. Este ca și cum i-ai condamna pe Goethe și pe Nietzsche și ai cere despărțirea de ei, pentru că nazismul s-a revendicat din opera lor... Operație primejdioasă...

Nu-i, evident, unicul subiect care inflamează publicistica românească la începutul tranziției de la comunism la postcomunism. Se discută despre România de mâine și unii cer să ne despărțim grabnic de trecut (de tot trecutul), nu răsând – cum a zis un filosof, știm noi cine –, ci afurisându-l... Și de literatura trecutului? La această întrebare vocile se despart. Unele consideră că trebuie să pornim de la zero, altele că, totuși, ceva, ceva trebuie, totuși, păstrat și continuat. Acestea din urmă (vocile șovăielnicilor) sunt însă aspru reprimate. Apare numaidecât ideea că, sub comunism, cultura română este „o Siberie a spiritului”. O formulează un elev al lui Eliade. Culiianu, aflat în exil și, apoi, dispărut în condiții misterioase. Ideea – complet falsă – este acceptată de spiritele radicale (cele care, după o vorbă biblică, cer

„o ardere de tot”, o acțiune purificatoare) și respinsă de cei care (mă prenumăr, imprudent, printre ei, cum – foarte imprudent – cerusem mai înainte ca politica să nu acapareze și să strivească literatura!) sunt de părere că spațiul cultural românesc, în ultimii 50 de ani, nu-i doar un pustiu înghețat. Au urmat, cum era de așteptat, confruntări aprige, deplasate, din nefericire, de pe palierul ideilor pe acela al polemicilor personale... Le regăsesc, parțial, în paginile ce urmează.

Dar ce se va întâmpla cu literatura, cum va evolua ea sub regimul economiei de piață? O întrebare ce se repetă. Se fac previziuni, se construiesc scenarii. O tânără, pe atunci, poetă, denunță „bătrâniciozitatea” literaturii române și cere promovarea unui spirit creator tânăr și, în subsidiar, îndepărtarea bătrânilor acaparatori, conservatori („reacționari” prin firea lucrurilor) din cultură. Au venit după ea alții care au făcut liste cu scriitorii și, în genere, cu intelectualii români „expirați”. Printre expirați se aflau, bineînțeles, și adversarii lor sau, în primul rând, adversarii lor. Îmi amintesc că în lista întocmită de Dl. Gabriel Liiceanu, în capitolul „Oameni de știință expirați”, mă aflam în capul ei. Nu m-am socotit și nu mă socotesc nici azi „om de știință”, ci critic literar („nici mai mult, nici mai puțin decât atât”), așa că n-am luat în seamă recomandarea D-lui Liiceanu... și mi-am văzut, mai departe, de ceea ce știam să fac... Ideea bătrânilor care încurcă locul în cultură și a „expiraților” care trebuie să fie grabnic eliminați este – rămâne vorba între noi – de sorginte deloc democratică și, în nici un fel, de natură intelectuală. Trecem!

Trecem și ajungem la tema prioritară a momentului, când vine vorba de literatură: *revizuirea*. Marea revizuire, esențială, fatală revizuire morală... Cine are răbdare să citească aceste prime fragmente din *Cronologia vieții literare* vede ușor că în jurul acestui subiect se concentrează toate eforturile și înfloresc toate resentimentele, negativitățile, neîmplinirile scriitorului român... Revizuirea estetică, pe care o cerea Lovinescu, s-a transformat repede, după 1990, într-o revizuire morală (și ea necesară, inevitabilă, în principiu, după un regim politic de tip dictatorial). Numai că revizuirea noastră, se poate vedea în paginile de față, scoate la lumină otrăvurile interioare, urile, resentimentele, micile și marile egolatrii ale procurorilor din viața literară. Victimele lor sunt, cu precădere, marii scriitori (de la Arghezi la Sorescu). Cum am discutat toate aceste derapaje în altă parte și la momentul când ele s-au petrecut, părăsesc tema, invitând cititorul să nu ignore discursurile obsesive, paranoice, răzbunătoare selectate în această cronologie și, totodată, replicile ce li s-au dat. Îl asigur că are ce vedea.

Partea bună a lucrurilor este că mentalitatea resentimentară nu s-a impus și neobosiții noștri revizionisti n-au triumfat până la capăt. Până la urmă, spuma mâniei lor s-a risipit. Din nefericire pentru literatură, revizuirea estetică și morală, necesară – repet – în critica literară după o jumătate de secol de dominație a ideologiei bolșevice (cu variantele și ritmurile ei) n-a reușit. N-a dat decât o slabă, nesărată, minoră proză de pamflete. Le citim, azi, ca pe niște bizarerii ale istoriei și, mai ales, ale comportamentului uman..., iar din zecile, sutele de articole ale asprului, neîndurătorului domn Grigurcu, care ne anunța că Arghezi, G. Călinescu, Preda, Nichita Stănescu și Marin Sorescu sunt marii colaboraționiști și profitori ai comunismului, nu reținem, la drept vorbind, nimic. De la un oarecare Al. Brăzdăverde și alți redactori din Craiova aflu că Sorescu trebuie dat afară de la „Ramuri” pentru că a lipsit de la redacție și a călătorit prea des în străinătate. Uniunea Scriitorilor a luat în seamă reclamația conspiratorilor craioveni și l-a silit pe marele scriitor să demisioneze. Este o plăcere să-i citești aceste turnătorii de provincie. Scriitorul român are imaginație și spirit critic când este vorba de confrăți. Aflu, de pildă dintr-un articol al D-lui Agopian, că Marin Preda este un prozator fără talent, iar din intervențiile repetate, neabătute ale regretatului Alexandru George, că același Marin Preda nu poate fi comparat, esteticeste vorbind, cu Cela Delavrancea (au debutat cam în același timp) deoarece Preda s-a născut într-o casă țărănească în timp ce fiica lui Delavrancea, într-o casă cu bibliotecă, la oraș... O fatalitate pe care talentul n-o poate învinge, crede criticul citat.

Cronologia oferă informații bogate celui dornic să știe ce gândesc și ce scriu intelectualii români la începutul unui deceniu în care toate valorile sunt puse în discuție și toate structurile existente se clatină. Cum să-l numim? „Deceniul despărțirilor”, „deceniul revizuirilor”, „deceniul confruntării dintre spiritual și politic” (vechea dilemă a generației existențialiste a lui Eliade și Cioran) și, în cele din urmă, *deceniul triumfător al politicului?*

Sau, cum sugerează un autor cuprins în antologia prezentă: *deceniul restaurației omului și a democrației?*... Propun să mai așteptăm înainte de a găsi un nume potrivit pentru acest deceniu tulbure și violent în care, sunt nevoit să repet, idiosincroziile au explodat și clasa intelectuală s-a învrăjbit, iar Eminescu a devenit „un execrabil om politic”, un *protolegionar* și un *ideolog al curentelor politice extremiste* (este opinia eminescologului Ion Negoitescu), pe lângă faptul că poezia lui nu mai spune nimic tinerilor de la mai sus citata „Dilemă”, iar de proza și de articolele lui politice este bine să nu mai zicem nimic. Să mai așteptăm, zic, să apară și celelalte tomuri din această cronologie pe care cei care au alcătuit-o (în frunte cu Bianca Burța-Cernat) s-au silit, îmi dau seama, să fie obiectivi. De abia atunci vom judeca, așa cum se cuvine, ultimul deceniu al veacului al XX-lea românesc și, totodată, primul deceniu al libertății spirituale.

Decembrie 2014

Eugen SIMION